

SLOVANSKA DEDIŠČINA

Zbor udeležencev 6. konference o slovanski dediščini na Vrhu pri Višnji gori v času konference.

TRIGLAV

Religiozni pomen pri Slovanih

Zbornik prispevkov šeste mednarodne konference
»Slovanska dediščina«
na gradu Struga od 8. do 9. avgusta 2009

Uredil
Matjaž Anžur

ZALOŽNIŠTVO JUTRO

Vsebina

Spremna beseda	7
<i>Nejc Petrič</i>	
Triglav – troedino božanstvo	9
<i>Aleksandra Bajić</i>	
Triglav, Trojan, Trojstvo.	15
<i>Aleksandra Bajić</i>	
Triglav i Trojan.	39
<i>Miodrag Damnjanović</i>	
Sloveni – Srbi i bog rata Troglav	51
<i>Vesna Kakaševski</i>	
Vladar triju svetova	57
<i>Aleksandra Marinković Obrovski</i>	
Triglav u starim srpskim narodnim pesmama i molitvama	63
<i>Stojan Stanojević</i>	
Triglav, Trojan i Sveto Trojstvo.	83
<i>Igor D. Górewicz</i>	
Weles – Trzyglów; Wieloznaczny bóg podziemi, zmarłych, magii, przysięg, chaosu i... bydła.	87
<i>Matjaž Anžur</i>	
Pojav Triglava v kronološkem in sinkretičnem pregledu slovanske religioznosti	109
<i>Agnieszka Kudlińska</i>	
Koń w kulturze i wierzeniach Słowian	129
<i>Галина Лозко</i>	
КУЛЬТ СВАРОГА В СЛОВ'ЯН (компаративно-релігієзнавча реконструкція)	135
<i>Галина Лозко</i>	
ТЕОЛОГІЯ ТРИГЛАВА ЗА УКРАЇНСЬКИМИ ДЖЕРЕЛАМИ	151
<i>Володимир Шаян</i>	
КОСМОГОНЯ СВЯТОСТІ	159

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

257.7(082)

MEDNARODNA konferenca Slovanska dediščina (6 ; 2009 ; Novo mesto) Triglav : religiozni pomen pri Slovanih : zbornik prispevkov 6. mednarodne konference Slovanska dediščina, na gradu Struga od 8. do 9. avgusta 2009 / [uredil Matjaž Anžur]. - Ljubljana : Jutro, 2010

ISBN 978-961-6746-45-8

1. Gl. stv. nasl. 2. Slovanska dediščina 3. Anžur, Matjaž
253077760

Spremna beseda

V dneh 8. in 9. srpnja 2009 je potekala na gradu Struga šesta konferenca o slovanski dediščini. Udeleženci iz različnih slovanskih držav so na njej razpravljali o skupni temi pomena boga Triglava. Čeprav se zdi na prvi pogled vsebina konference nova in področje še povsem neraziskano, temu ni tako.

V zgodovini so se slovanske in slovenske mitologije kakor tudi predkrščanske religije lotevali mnogi avtorji. Ohranila so se le redka dela, nekatera so bila celo sistematično uničena in prikrojena. Če smo pozorni na besedila Trubarja in Dalmatina, vidimo, da v protestantskem času ne pozivata ljubih Slovencev po etničnem ključu, ampak mobilizirata rojake na podlagi starodavnega verskega spomina, ki se je odražal tudi na samopoimenovanju takratnih Slovencev. Za njima Valvazor v svoji *Slavi* svoje opise slovanske stare vere nasloni na stare avtorje, ki opisujejo predvsem Slovence baltskega področja. Valvazor posredno preko opisa ljudskega vsakdanjika prekrasno upodobi arhaične tradicionalizme predkrščanskega časa pri kmečkem stanu na Kranjskem.

Najslabši čas za spomin naših prednikov je industrializacija devetnajstega in dvajsetega stoletja. Življenjski slog Evrope se spremeni, tudi v slovenskih zgodovinskih deželah. A prav ta, po svoje romantični čas, dà Prešernovo pesnitev *Krst pri Savici*.

Ohranjeno ljudsko izročilo v zapisih Stanka Vraza bo potrebno vnovične presoje. Iskalcem v zgodovini se pridružita tudi Janez Trdina in nekoliko kasneje Jakob Kelemina. Nedvomno pa je morda najpomembnejše delo, ki ohranja spomin na predkrščanski čas, roman *Pod svobodnim soncem* Frana Saleškega Finžgarja, katoliškega duhovnika!

Po drugi svetovni vojni je raziskovanje daljne preteklosti zopet zamrlo. Šele v zadnjih desetletjih so posamezni avtorji, kot so Slavo Batista, Rafael Podobnik, Pavle Medvešček, Marjan Amalietti, Ivo Petkovšek in še nekateri, ponovno obudili našo mitološko tradicijo na različnih umetniških področjih. S padcem komunizma v vzhodnoevropskih, večinsko slovanskih državah, se je odprla nova priložnost za to, da se nadoknadi zamujeno. In resnično se je kot povodenj razlila po vsem slovanskem svetu želja po rekonstrukciji bogate slovanske mitologije in religije, ki sta bili vse do tega časa potiskani v stran z vsemi mogočimi sredstvi vseh mogočih oblastnikov različnih političnih in ideoloških barv.

V sklop tega novega svobodnega raziskovalnega duha je sodila tudi konferenca o bogu Triglavu. Upam, da bodo prispevki v zborniku na novo osvetlili obstoj predkrščanskega božanstva naših očetov in mater ter spremenili njegov pomen v premišljevanjih prihodnje znanosti. Čaka nas namreč stoletje poglabljanj in presenetljivih odkritij.

Matjaž Anžur

Triglav – troedino božanstvo

MAGIČNOST ŠTEVILA TRI

Mitskosti števila tri ni potrebno posebej predstavljati, spada k ostalim pravljicnim številom, kot sta sedem ali nesrečna trinajstica. V mitologiji je število tri ali trojnost najpogostejše pravljicno število, ki se pojavlja v ljudskih pripovedih, bajkah in legendah. Največkrat so to triglavi zmaji, tri rojenice, trije sinovi, doba treh let, tri preizkušnje. V legendah so imeli mitični junaki trojno moč: tri glave, tri srca ali tri življenja. Svetost števila tri je poznana povsod po svetu in je torej predkrščanska, predstavljala naj bi celovitost in popolnost. Zaradi tega ima osrednjo vlogo pri mnogih verstvih¹. Tri je prvo popolno število, božje trojstvo (triada), pomeni sedanost, preteklost in prihodnost (Ovsec 2001, 96). Trojnost mnogokrat združuje tri pomembne pojme, lastnosti, osebe ali stvari. Po slovenskih ljudskih predstavah novorojencu napovedujejo potek življenja tri sojenice ali rojenice. Prva naj bi sodila mladost, druga zakonsko življenje in tretja smrt.

Pri predkrščanskih Slovanih² se je predstava o svetu delila na tri sfere: podzemeljsko, zemeljsko in nebesno. Vse tri sfere je povezovala svetovna os v obliki svetovne gore ali kozmičnega drevesa (Šmitek 2004, 48). Prav tako se je na tri sloje³ delila družba: svečenike, vojščake in poljedelce-živinorejce. Razslojenosti družbe na tri razrede je ustrezala religijska predstava s tremi funkcijami: s funkcijo magične in pravosodne vrhovne oblasti, funkcijo bogov vojaške moči in funkcijo božanstev plodnosti ter gospodarskega blagostanja. Aplicirano na tridelno predstavo o svetu, so to božanstva neba, zemlje in podzemlja. Pri Slovanih so to verjetno najstarejša božanstva, ki so bila čaščena že v pradomovini: Perun, Veles in žensko božanstvo, rekonstruirano kot Mokoš.

¹ Npr. v krščanstvu sveta trojica.

² In tudi pri drugih Indoevropejcih.

³ Po Dumezilu so trifunkcijsko delitev poznali samo Indoevropejci, drugod po svetu naj ne bi bila znana. Odražala se je v barvah, pri bogovih, pokrajini, v grobovih, družbi. Vzorec trojnosti so odkrili tudi v staroslovenskih arheoloških najdiščih. Opazen je na okroglih okrasnih bronastih sponkah, izrisan s prepletom treh enako velikih krogov in je podoben koničasto oblikovanim zrnom ali trolistom povezanih v troedino celoto (Valič 1997, 20).

VEČGLAVI (BALTO)-SLOVANSKI BOGOVI

Kot pove ime Triglav, ima to božanstvo tri glave. Pomen naj bi bil isti kot pri Indijcih, in sicer božja trojica ali trimurti: bog, ki ustvarja, bog, ki ohranja življenje, in bog, ki življenje uničuje. Viri iz 12. stoletja poročajo, da je imel Triglav črnega konja, tri glave pa naj bi nosil zato, ker je upravljal s tremi svetovi – nebeškim, zemeljskim in podzemnim. To je tisto, kar združuje vsebina glavnega mita (Toporov 2002, 64). Triglava omenjajo nekateri srednjeveški pisci, kot so Ebbo, Helmold in Herbord v 12. stoletju. O njegovem kultu v Ščečinu⁴ poroča Ebbo, ki je zapisal, da mu je bil posvečen srednji, največji od treh hribov, ki so zapirali vstop v mesto. Na tem hribu je stal kip najvišjega boga s tremi srebrnimi glavami. Poleg Ščečina pa so Triglava častili tudi v Volini in Braniboru (Toporov 2002, 65).

Na Slovenskem ozemlju je triglavi idol domnevno stal v Millstattu, v cerkvi sv. Martina pri Silbergu. Nedaleč od Šentvida ob Glini so našli zgodnjersrednjeveško kamnito skulpturo, ki predstavlja glavo s tremi obrazi. Kamnita glava ima na desnem licu in na vratu vklesana še dva obraza in bi lahko predstavljala ostanek troglavega boštva Alpskih Slovanov (Kropej 2008, 140). Na drugi strani pa Kahl meni, da na podlagi trojnosti ohranjenih obrazov ne moremo delati preuranjenih sklepov, saj na glavi in vratu ni vklesana trojica glav, temveč trojica obrazov (Kahl 2005, 55).

Druga troglava podoba, ki morda spominja na božanstvo Triglav, je bila odkrita v cerkvi sv. Helene na Štalenski gori nad Gosposvetskim poljem na Koroškem. Najverjetneje gre za krstni kamen (Valič 1997, 29).

Na Slovenskem je najvišja gora imenovana Triglav⁵. Mnogi ime izpeljujejo iz božanstva Triglava, čeprav v ljudskem izročilu na območju Alp ni znana nobena pripovedka, ki bi vključevala boga Triglava. So pa ohranjene pripovedke, kjer je gora Triglav središče bivanja različnih mitoloških bitij: belih žena, večglavih (!) kač, Zelenega lovca in Zlatoroga. Gora sama ima tri vrhove (glave), ki pa niso vidni z vseh strani. Triglav v Julijskih Alpah je le ena izmed gora s tem imenom: blizu Tolmina se dviga tudi Tolminski Triglav; najvišji vrh Dinare in s tem današnje Bosne je Troglav; v slovaških Tatrah poznajo Triglava; k temu lahko dodamo še osebna imena Trojan, Tristan, Triglav, Terseglav (Anžur 2006, 58).

Svetovid je štiriglavo slovansko božanstvo svetlobe in neba. V Arkoni na otoku Rujnu mu je bil posvečen velik tempelj s štirimi stolpi. Častili so ga tudi kot zaščitnika rastlinstva, trgovine in vojne. Njegovo vojaško naravo predstavljata meč in lok s puščico, ki ju drži v rokah. Jezdil naj bi na belem konju, ki je poleg črnega petelina tudi njegov simbol. Svetovidu z Arkone je podoben Zbruški idol, ki so ga odkrili v Ukrajini, zelo verjetno pa gre za isto božanstvo. Podobno kot Triglav tudi Svetovid jezdi na konju, le da slednji na belem. Prav tako naj bi Svetovidu njegove štiri glave omogočale, da vidi v preteklost, sedanjost in prihodnost.

⁴ Današnja Poljska.

⁵ 2864 m. n. m.

Izmed drugih bogov velja omeniti božanstva, ki so verjetno sestavljala tetrado, tvorili pa so jo Jarovit (Gerovitas, Herovith), bog vojne in rodovitnosti, Rujevit, tudi bog vojne, ki so ga častili v treh mestnih hramih (skupaj s Porevitom in Porenutom sestavlja Rujevit triado⁶ bogov, ki so jih častili v Korenici; njegov hrastov idol je imel sedem obrazov); Porevit, katerega funkcije so nejasne (zato pa je znano, da je imel njegov idol pet glav); ter Porenut, čigar idol je imel glavo s štirimi obrazi in peti obraz na prsih (Toporov 2002, 65).

TRIGLAV – TROEDINO BOŽANSTVO

V božanstvu Triglavu so mnogi raziskovalci mitologije videli združitev treh bogov v enega. Triglav po tej predpostavki ni navadno božanstvo, razviti se je moralo kasneje z združitvijo treh bogov v enega. Če naj bi imel Triglav tri glave zaradi upravljanja s tremi svetovi – podzemeljskim, zemeljskim in nebeškim – lahko upravičeno zapišemo, da tudi bogovi, ki so združeni v božanstvo Triglav, zastopajo te posamezne svetove. Triglav bi torej morali sestavljati najpomembnejši bogovi, tisti, ki sestavljajo vsebino glavnega mita in so torej bistvo staroverskega pogleda na svet. Triglav torej posebej tridelne predstave o svetu, bogovih in sploh o samem bistvu obstoja, če vemo, da so bile prvotne ljudske predstave o svetu in bivanju tridimenzionalne. Triglava bi po tej logiki sestavljala božanstva podzemlja, zemeljskega sveta in neba, oziroma božanstva zemeljskega sveta in neba ter božanstva, ki vzdržuje ravnovesje med prvima dvema. V glavnem mitu slovanske mitologije zastopa te sfere trojica praslovanskih božanstev: Perun, Veles in Mokoš. Gora Triglav predstavlja združitev najpomembnejših božanstev in je tako postala sveta gora, svetovna os, popek sveta, axis mundi, kjer se združujejo in povezujejo vsi trije svetovi: podzemeljski, zemeljski in nebeški. Triglava bi tako sestavljala omenjena trojica bogov, podobno kot sestavlja krščanskega boga sveta trojica: bog oče, sin in sveti duh.

Triglava oziroma Trojanboga naj bi, po Lediću, slavili ob reki Dnjapar (Ledić 1970, 199). Sestavljali naj bi ga gromovnik Perun, bog živine Veles in bog ognja Hors. Istočasno naj bi med Baltskimi Slovani obstajalo trojstvo, sestavljeno iz gromovnika Peruna, boga plodnosti Potrimbe (ali Trebuna) in boga podzemlja Pokole, iz katerih je izšel Triglav (Ledić 1970, 199). Po drugem mnenju se v Triglavu skriva vrhovni bog stvarnik Svarog, moška stran v podobi boga Roda in ženska stran v podobi boginje Mare, Lade, Slave, Dane, Žive, ki pa so lahko tudi le vzdevki boginje (Anžur 2006, 28).

Toporov meni, da lahko na temelju podatkov iz virov domnevamo, da je imel Triglav v Ščečinu htonično naravo (povezanost z gorami in morda celo s takimi htoničnimi osebami, kot je zmaj s tremi glavami – kakor tisti, s katerim se bojuje Gromovnik) (Toporov 2002, 64). Našo tezo, da je Triglav nastal z združitvijo treh bogov, potrjuje Toporov, ki meni, da *na podlagi triglavega idola na enem izmed treh hribov (v Ščečinu) bi si lahko zamišljali zgodnejšo sliko: na vsakem hribu svoj poseben idol, ki uresničuje*

⁶ Motiv trojnosti in četvernosti je posebej poudarjen v opisu polabskih Slovanov.

in je postala svetovna os, na katero je prešlo tudi ime božanstva Triglava. Simbolizem središča je Eliade definiral kot: sveto goro, kjer se stikata nebo in zemlja in stoji sredi sveta; svetišče, ki je sveta gora in je zaradi tega središče; sveto mesto ali svetišče, ki je tudi stična točka nebes, zemlje in pekla (Eliade 1992, 24).

Za konec se lahko poigramo še z mislijo, da je tudi leteča procesija na tri vrhove na Koroškem (Šašel 1952, 144) predstavljala triglavo religijsko predstavo, podobno kot so jo trije vrhovi v Ščečinu na Poljskem. Procesija na tri vrhove izvira še iz staroverske dobe, ohranjena pa je v dveh različicah, poleg procesije na tri še na štiri vrhove. Danes so na vrhovih cerkve, nekdanj pa so bili nedvomno poganski templji.

Uporabljena literatura:

1. ANŽUR, M. 2006. *Vojaška zgodovina bodočih Slovanov*. Ljubljana: Jutro.
2. DUMEZIL, G. 1987. *Tridelna ideologija Indoevropevc*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
3. ELIADE, M. 1992. *Kozmos in zgodovina : mit o večnem vračanju*. Ljubljana: Nova revija
4. KAHL, H.D. 2005. Obredne podobe pri predkrščanskih Slovanih. Vzorčenje na osnovi marmornatega odlomka z avstrijske Koroške z ozir na vrednost pisnih virov iz 8. – 12. stol. V *Studia Mythologica Slavica* 8, 2005. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje. Str. 9-55.
5. KROPEJ, M. 2008. *Od ajda do zlatoroga: slovenska bajeslovna bitja*. Celovec: Mohorjeva založba.
6. LEDIČ, F. 1970. *Mitologija Slavena : tragom kultova i vjerovanja starih Slavena*. Zagreb: vlastita naklada.
7. MEDVEŠČEK, P. 2006. *Let v lunino senco : pripovedi o starih verovanjih*. Nova Gorica: Taura.
8. MIKHAILOV, N. 2002. *Mythologia slovenica : poskus rekonstrukcije slovenskega poganskega izročila*. Trst: Mladika.
9. OVSEC, D.J. 2001. *Vraževerje sveta: o nastanku vraž, njihovem razvoju in pomenu*. Ljubljana, Kmečki glas.
10. PLETERSKI, A. 2006. Poliški tročan. V *Studia Mythologica Slavica* 9, 2006. Ljubljana: ZRC
11. SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje. Str. 41-58.
12. ŠAŠEL, J. 1952. Leteče procesije ob Gosposvetskem polju. V *Slovenski etnograf*, let. 5. Ljubljana: Etnografski muzej. Str. 143-159.
13. ŠMITEK, Z. 2004. *Mitološko izročilo Slovencev: svetinje preteklosti*. Ljubljana: Študentska založba.
14. TOPOROV, V. N. 2002. *Predzgodovina književnosti pri Slovanih: poskus rekonstrukcije: (uvod v preučevanje zgodovine slovanskih književnosti)*. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta.
15. VALIČ, A. 1997. *Triglav. Arheološki problem in vprašanja njegovih predstav. Prispevek k preučevanju prvobitne staroslovenske kulture na območju jugovzhodnih Alp*. Kranj: Mestna občina Kranj.
16. ABRAM, H. 1973. Bajeslovni svet Triglava. V Kugy, Julius. *Pet stoletij Triglava*. Maribor: Založba Obzorja. Str. 237-259.
17. CEVC, T. 2006. Verovanje v Alpah. V *Človek v Alpah: desetletje (1996-2006) raziskav o navzočnosti človeka v slovenskih Alpah*. Ljubljana: ZRC SAZU. Str. 125-138.

Aleksandra Bajić

Triglav, Trojan, Trojstvo

PISANI TRAGOVI SLOVENSKOG BOGA TRIGLAVA

Prema navodima Braniborske (sada Brandenburg) hronike za 1136 godinu, tadašnji vladar oblasti, knez Pribislav, je primio hrišćanstvo i uništio kip TRIGLAVA, koji je do tada bio visoko poštovan. Nema detaljnijih opisa kipa, nema opisa rituala u vezi sa njegovim poštovanjem, jedini podatak koji nam hronika daje je taj da je Bog imao TRI GLAVE.

Nešto detaljnije podatke ostavili su nam pratioci i biografi hrišćanskog misionara, biskupa Ota Bamberskog, koji je pokrštavao Slovence u severnom Pomorju. Sva trojica biografa (Ebo, Herbord i jedan neimenovani monah iz manastira Priflinger) su posvedočila postojanje troglavog idola u Volinu i Ščečinu. Ebo⁸ je naveo da se grad Volin nalazi na obroncima TRI BRDA, i da se u njemu nalazi hram božanstva sa TRI GLAVE, koje se naziva Bog TRIGLAV («...*deo Triglavu dicitus, tricapitum habebat...*»), te da su te tri glave bile pokrivene zlatnom tijarom. Isti autor je naveo da je Oto fon Bamberg uništio idola, tako što ga je iscepao sekirom, a tri njegove srebrom optočene glave poslao papi Kalikstu II (Calixt II) u Rim, kao dokaz da je njegova misija uspešno okončana. Prema Ebu, Triglav je najviši slovenski Bog («*summus Deus*»), vladar sva tri sveta (neba, Zemlje i sveta duhova).

Iz ovih redova, mi možemo da zaključimo da je sam kip bio od drveta, da su tri glave na njemu bile optočene srebrom, sa pokrivalom za glavu («tijarom») od ZLATA, koja mu je pokrivala oči.

U Ščečinu su se stvari odvijale nešto drugačije. Biskup Oto fon Bamberg je, do duše, srušio hram posvećen Triglavu, ali su žreci hrama sklonili kip Boga, koji je bio u celini sazdan od ZLATA i sakrili ga u neko šuplje drvo u blizini grada. Rečeni biskup nikada nije uspeo da ga nadje.

Isti autori (Ebo, Herbord i monah iz Priflingera) nas izveštavaju da su Triglavu bili posvećeni **crni KONJI**, pomoću kojih se gatalo i proricala budućnost.

Prema Zdeneku Vani, Triglav je bio ratni Bog, ali je u njegovoj kompetenciji bilo i blagostanje i bogatstvo. Kao ratno božanstvo, svakako je morao posedovati **MAČ**.

Tako smo mi sakupili nekoliko atributa Triglava: **Tri brda** (ili **trostruki planinski vrh**), **TRI GLAVE**, **ZLATO**, **crni KONJI**, **MAČ**, **KAPA** (tijara).

⁸ EBO, III 1, Mon. Germ. Histo.XII, 859.

Ovi podaci su sasvim dovoljni da budemo sigurni da su Sloveni iz severnog Pomorja poštovali božanstvo sa tri glave TRIGLAVA, te da je to božanstvo bilo vrhovno i da je gospodarilo celim trodelnim svetom, nebom, zemljom i podzemnim svetom. Da bi smo mogli da protumačimo ovog Boga, moramo da pogledamo da li su i drugi narodi imali svoja troglava ili trostruka božanstva.

TRAGOVI TROJEDINOG BOGA KOD DRUGIH STARIH NARODA

O svojoj trojnosti nas je lično izvestio staro-egipatski Bog Sunca RA. On je lično, prema Anijevom papirusu,⁹ rekao: »Ja sam u jutro HEPERA, u podne sam RA, u večer sam TMU...« (himna Amon-Ra). E. A. Volis Badž, koji je pročitao i protumačio Anijev papirus, datira ga na 1500-1400 god. pre nove ere. Na istom papirusu, pojavljuje se i objašnjenje, Hepera predstavlja mlado, izlazeće, jutarnje Sunce, Ra je snažno, podnevno Sunce, Sunce-vladar, Tmu je večernje, zalazeće Sunce, ono koje odlazi da vlada podzemnim svetom. Sačuvana je i likovna predstava ovog staro-egipatskog trojstva

Egipatsko trojstvo Sunca

Vidimo da leva figura predstavlja Heperu, kao Sunce koje izlazi. Srednja figura je na postolju, ima visoku krunu sa trostrukom kuglom (Suncem) na vrhu, u rukama

⁹ E. A. Volis Badž, Egipatska knjiga mrtvih, Anijev papirus, (prevod sa Engleskog jezika: Borislav Stanić i Dragan Jović), samostalno izdanje Borislav.Stanić, Dragan Jović, Dušica Banković i Branislava Stanić, Beograd, 1989. (str. 168.)

Troglavi trački konjanik

ima vladarske insignije. Desna figura je zakoračila (odlazi?), nema nikakvu krunu (ima samo kapu), što bi značilo da nema neku veliku vlast u ovom svetu.

Nemački naučnik Oto Vejnrajh¹⁰ je opisao TROGLAVOG Tračkog konjanika i doveo ga u vezu sa troglavim likijskim Bogom Trikasbosom, o kome ne znamo ništa. Predstave tračkog konjanika nalazimo širom Balkana. To su uokvireni, plitki reljefi, na kojima je konjanik, sa plaštom koji se leluja. Konj je u galopu, ispod konja se često vide vuk (ili pas), divlja svinja, zmija. Zmija je ponekad uvijena oko drveta. Po neki od konjanika drže u ruci jaje, ili je jaje na žrtveniku ispred njega. Na nekim reljefima, vidi se i ženska osoba ispred konjanika. Na jednom, u novije vreme pronađenom reljefu, nalazi se i ime Karabasios¹¹. Ovi reljefi su datirani između drugog veka stare i četvrtog veka nove ere.

Uglavnom imaju po jednu glavu, ali eto, Oto Vejnrajh je pronašao i objavio predstavu ovog konjanika sa TRI GLAVE.

Kelti su nam, takodje, ostavili predstavu božanstva sa tri glave. Ta predstava vidi se na jednoj urni¹² koja se pripisuje Keltima a nadjena je u Barayu, (Francuska).

Za ovu predstavu radije ćemo reći da je TROLIKA, jer, striktno gledano, nema tri glave već tri lica. Dosadašnja istraživanja keltskih Bogova nisu nam donela ime ili imena

¹⁰ Otto Weinreich »Zum dreiköpftigen Trackischen Reiter und zum Lykischen Trikasbos«, Jahrbuch d.deut. Arch. Inst. B. XLII 1-2, Arch. Anz. 20-23.

¹¹ Preuzeto sa Interneta (Paleo balcanic research)

¹² Alexander Macbain, Mitologija i religija Kelta, Dečja knjiga, Beograd, 2003. (str. 100.)

vode. Ime DANU⁴⁰ znači »vlažnost«. Do danas se sačuvalo narodno verovanje u Srbiji da u Dunavu živi 99 demona. Odmah se sećamo kako je vedski Trita u bunaru, svojoj vodenoj tamnici, sreo VUKA. Eto vuka i u našoj pesmi, ime VUČA (dženeral) izvedeno je iz reči VUK.

Mnoge slovenske bajke počinju sa »Bio jednom jedan car i imao tri sina...« Tako reći, ubičajeno je da jedan od njih bude prinudjen da sidje u nekakvu pećinu pod zemljom, ili da ode »u drugo carstvo« ili »preko sedam mora i sedam gora«, te da tamo potraži i nadje nešto što je veoma dragoceno i što je veoma teško naći, da bi se potom uspešno vratio na »gornji svet« i zavladao u svojoj carevini. Opet vidimo trostruko Sunce i jednog od članova trojstva koji odlazi u podzemni svet, da bi se odatle uspešno vratio. Sačuvana je i bogata simbolika u ovim bajkama, svuda je mnogo zlata, tu su po pravilu i tri čudesna konja i kape nevidljivke, zlatne jabuke, mačevi i mnogo toga drugog, ali dalje analize prevazilaze naš zadatak.

Tako je naša hipoteza da je TRIGLAV u stvari slovensko trojstvo Sunca, dobila priličan broj dokaza. Da li su ti dokazi dovoljni da postane bar vrlo verovatna ako ne baš sigurna, odlučite sami. Pobjerali smo i pratili atribute trostrukog slovenskog sunčanog Boga (trojnost, zlato, prsten, konji, mač, vino, dvanaest pratilaca, kapa, drvo života, soko...) Ako sve ove atribute (simbole) dosledno ispratimo kroz južno-slovensko narodno literarno stvaralaštvo, možemo da ispričamo mnogo mitova južnih Slovena koji se odnose na trojnog sunčanog Boga. Možemo da saznamo kako i kada se Sunce ženi, možemo da saznamo i ko su neveste, čak i ko je kum na svadbi. Možemo da saznamo i ko su sinovi Sunca, kao i kome od njih pripadaju pojedini meseci u godini, ali bi to istraživanje⁴¹ uveliko prevazišlo zadatu temu, mada bi verovatno donelo još dokaza za našu hipotezu.

Ako pri tom znamo i značenje tih simbola koje poznaje psihologija, mogli bi smo da otkrijemo i ponešto o sebi, jer je Karl Gustav Jung, znameniti psihijatar rekao: »Mit je nesvesno pripovedanje o psihičkom procesu.«

Sasvim usputno, videli smo da je narodno literarno stvaralaštvo zapravo nepresušan izvor za izučavanje mitologije, možda baš ostatak one mitske VELESOVE KNJIGE, u kojoj su bila sabrana sveta znanja naših dalekih predaka.

Sasvim je sigurno da troglavo božanstvo nikako nije isključivo vlasništvo Slovena, poznavali su ga i drugi narodi. To nije neobično, jer su paganske religije zasnovane na obožavanju prirodnih pojava, koje su svakako vidljive i dostupne svim narodima. Prizor Sunca na nebu je sam po sebi božanski, a prizor TRI Sunca je svakako ČUDO, čak i za današnjeg čoveka, za koga je ostalo malo čuda na svetu.

⁴⁰ Prevod Rg Vede na Ruski jezik i komentari T. Jelizarenkove

⁴¹ Aleksandra Bajić, Bogovi starih Slovena, Pešić i sinovi, Beograd, 2008.

Aleksandra Bajić

Triglav i Trojan

Postoji jedna srpska narodna bajka, iz zbirke Vuka Karadžića, koja se zove U CARA TROJANA KOZJE UŠI⁴². Neki naučnici smatraju da ta bajka čuva narodno sećanje na starog rimskog cara Trajana, koji je pokorio Dačane, pa je tako, nekim susedskim putem dospela među balkanske Slovene. Ovakav stav je, blago rečeno, čudan. Zašto bi Sloveni pričali bajke o nekom caru sa kojim nisu imali nikakav istorijski dodir? Nikakvo iskustvo, niti pozitivno a niti negativno, nije moglo da stoji kao podloga ovoj bajci, u koliko je tačno da su Sloveni došli na Balkan u 6.veku nove ere. Ona se ne može shvatiti niti kao staro-rimski paganski mit, jer, kad su Sloveni, u šestom veku stigli na Balkan, stanovnici rimskog carstva su već uveliko bili hrišćani, zvanična vera i istočnog i zapadnog rimskog carstva je takodje bila hrišćanska, a Crkva je već uveliko branila negovanje paganskih tradicija.

Postoje i drugačiji stavovi. Neki istraživači misle da je bajka došla do balkanskih Slovena kao grčki uticaj, obzirom da ovaj narod ima svoj stari mit o kralju Midi, koji je, slično kao i naš Trojan, i sam imao neobične uši, ali magareće. Jedan segment mita o Midi sa magarećim ušima, veoma je sličan bajci o Trojanu sa kozjim ušima. I na ovakvo mišljenje se može staviti sličan prigovor. Kako su Sloveni uopšte mogli da prime ovakav mit od Grka, ako se zna da su i Grci, u šestom veku nove ere, uveliko bili hristijanizovani? U takvim uslovima, širenje paganskih mitova bilo bi nelogično, ako ne i nemoguće.

Treća mogućnost da se ova bajka nadje u slovenskom posedu mogla je biti sadržana u činjenici da su oni, pri svom dolasku na Balkan, tu zatekli starosedeoce, koji su mit o kralju Midi već primili od Grka. Neki od tih starosedelaca su stanovali u zabačenim krajevima, daleko od tadašnjih puteva i komunikacije, pa su mogli ostati nepokršteni. Oni su se (neobično brzo) asimilovali i jedva su čekali da mit o kralju Midi ispričaju svojim novim porobljivačima, i on se, eto, sačuvalo kao srpska narodna bajka. Ova mogućnost je sama po sebi »bajkovita« jer je poznato da su stari Grci imali svoje kolonije duž jadranske obale, ali ne i u brdovitim bespućima Balkana. Mit jeste element jednog religijskog sistema, a iskustvo nas uči da se tuđi religijski stavovi teško primaju.

Četvrta mogućnost bi bila da su Sloveni primili ovu priču od Grka ili Rimljana u svojoj staroj postojbini, pre nego što su u šestom veku došli na Balkan. Kako ne znamo gde je ta postojbina, ne znamo ni ko su bili susedi, od kojih se eventualno moglo nešto primiti.

⁴² Vuk St. Karadžić, Srpske narodne pripovetke, Nolit, Beograd, 1969 (bajka br. 39, str. 124.)

Kako ni jedna od mogućnosti koje smo naveli ne zvuči verovatno, rešili smo da tragamo za nekom petom mogućnošću. Da bi naša potraga bila efikasnija, moramo na početku da se upoznamo sa obe priče, i onom srpskom i onom grčkom.

U CARA TRAJANA KOZJE UŠI

Priča se da je jednom bio nekakav car Trojan, koji je na glavi imao umesto ljudskih, kozje uši. Taj svoj nedostatak je smatrao sasvim neugodnim, pa ga je krio pod različitim kapama i krunama. Ali, svaka je tajna teška za čuvanje. I car je, kao i svi ljudi morao povremeno da se ošiša i obrije. Kada bi berberin završio posao, car ga je pitao da li vidi na njemu nešto neobično. Berberin bi na to odgovorio da je video careve kozje uši, i to ga je odmah koštalo života, car je naredio njegovo pogubljenje. Tako je bilo sve dok nije pobio sve berbere u carstvu. Jednog dana, došao je da ga obrije jedan mladi pastir. Na carevo pitanje, da li vidi na njemu nešto neobično, pastir je odgovorio da ništa neobično nije video. Car ga je, nakon takvog odgovora pustio da ide i kao nagradu za brijanje i šišanje, dao mu je **DVANAEST DUKATA**. Od tada, pastir je stalno dolazio da ga brije, i uvek dobijao istu nagradu.

Rekosmo, svaka tajna je teška za čuvanje. Mladi pastir nikome nije smeo da kaže šta je video, znao je da mu je život u opasnosti. Na kraju, rešio je da se poveri majci Zemlji. Iskopao je rupu i u tu rupu **TRI PUTA** šapnuo: »U cara Trojana kozje uši!« Na tom mestu, ubrzo su nikle **TRI** stabljike zove. Od grančica zove, pastiri su pravili frule, iz kojih se jednako čulo: »U cara Trojana kozje uši!« Sam car je tako shvatio da se svaka tajna kad-tad mora saznati.

Odmah smo zapazili da se u bajci dva puta pominje broj **TRI**. Tako smo pomislili da ime Trojanovo, možda nema nikakve veze sa rimskim Trajanom, već ima veze sa brojem **TRI**. U tom smislu, »trojan«⁴³ bi, na Srpskom jeziku, značilo »trostruk«, »trojedan«, te da bi, kao takav, lako mogao da ima veze sa Triglavom, koji je takodje »trostruk« i »trojedan«. U svom prethodnom radu, postavili smo hipotezu da je Triglav zapravo **TROSTRUKO SUNCE** (parahelija), to jest, trojedini Bog-Sunce. Možda bi bajka o Trojanu mogla da posluži kao još jedna provera te hipoteze. U prilog ovoj hipotezi odmah govori i broj dukata koje Car daje svom ćutljivom brijaju-pastiru. Broj **DVANAEST** je solarni broj, tesno vezan sa shvatanjem solarne godine u kojoj ima dvanaest meseci. Dukati su okrugli i zlatni, a to su takodje atributi sunčanog Boga, Sunce je sigurno **okruglo** i »zlatno«.

Zbog svega ovoga, moramo hitro da pogledamo šta su to stari Grci pričali u svom mitu o Caru Midi.

⁴³ Podsećamo čitaoce na upotrebu sintagme »trojni pakt«, kao oznaku za vojni savez između Nemačke, Italije i Japana. Ovaj savez nije ni Trajanov, ni trojanski, već pakt trojice, trojstva. U Srbiji se, kada žena rodi trojke, kaže da je »trojanila«. (prim. aut.)

KRALJ MIDA

Prema Robertu Grejvsu⁴⁴, Mida je sin velike Boginje **Ide**, ime njegovog oca nije poznato. On je bio kralj makedonske Bromije, vladao je Brigima, koji su se drugačije zvali **MUŽI** ili **MOŠINECI**. Pleme je, prema mitu, došlo sa severa, iz oblasti Ponta. U mladosti, učitelj mu je bio trački pevač i sveštenik Orfej. U svojoj prestonici, Mida je zasadio čuveni vrt tuža, u kome je, jednom prilikom na nekoliko dana ugostio satira Silena, Dionisovog učitelja, pet dana i pet noći.

Zahvalni Dionis mu je poručio da izabere nagradu za svoje gostoprimstvo. Mida je pozeleo redak dar: da sve što dodirne pretvori u **ZLATO**. Dar je i dobio, ali se ubrzo ispostavilo da svojim dodirnom nužno pretvara u zlato i hranu koju namerava da pojede, vođu koju namerava da pije. Pretila mu je ozbiljna opasnost da umre od gladi i žedji, pa je umolio Apolona da se ovog svog retkog dara oslobodi. Apolon mu je rekao da se, u tom cilju, okupa u reci Tmol. Od tada je reka Tmol zlatonosna.

Rečni Bog, Tmol je delimično odgovoran i za činjenicu da je Mida imao magareće uši. Kada se Apolon takmičio u sviranju sa Marsijom, sudije su bile Tmol i Mida. Tmol je smatrao da je Apolon pobednik, Mida je prednost dao Marsiji. Zato je od Apolona kažnjen, dobio je magareće uši. Deo priče o tim ušima je gotovo identičan sa srpskom pričom o Trojanu i njegovim kozjim ušima. Jedino je kraj različit, Trojan je prihvatio svoj nedostatak, Mida nije mogao da se pomiri sa istim, pa je ispio otrovnu krv **BIKA** i umro.

Sad se mi pitamo: Šta će Mida na reci Tmol, kad ta reka nije u Makedoniji, već je u Maloj Aziji, u Frigiji. Mit kaže da ga je tamo poslao Dionis, na obredno kupanje i očišćenje. Tamo je na prestolu nasledio kralja Gordija i osnovao dinastiju.

O Gordiju takodje postoji mit o tome kako je postao kralj. Gordije je bio seljak. Jednog dana je primetio da na rudi njegovih **KOLA** satima čuči **ORAO**. Shvativši da je pojava neobična, obratio se proročistu. Tamo ga je mlada sveštenica posavetovala da odmah, na tim kolima krene u prestonicu. Gordije se odmah zaljubio u nju, zaprosio je i venčao istog dana, potom su zajedno, na kolima krenuli u grad. Ono što nisu znali, bilo je da je kralj tog dana iznenada umro, a narodu je objavljeno proročanstvo da novi kralj stiže na kolima sa svojom kraljicom. Čim je Gordije stigao u prestonicu, narod je primetio orla na njegovim kolima, shvatio da lično Zevs (orlovi su posvećeni Zevsu) šalje novog kralja.

Gordije je svoja kola i jaram, vezan za rudu neobičnim čvorom, posvetio hramu i osnovao grad Gordijum. Prorečeno je da će onaj, ko odreši taj čvor, postati gospodar Azije. (Čvor je, desetak vekova kasnije, mačem presekao Aleksandar Makedonski).

Povodom ovog mita, Robert Grejvs smatra da se Mida (nedovoljno pouzdano) može poistovetiti sa **Mitom**, kraljem Briga (Muža, Mošineka), plemena koje je došlo sa

⁴⁴ Robert Grejvs, Grčki mitovi, Familet, Beograd, 2004.

Literatura

1. E. A. Volis Badž, Egipatska knjiga mrtvih (Anijev papirus)-prevod Stanić i Jović, samostalno izdanje prevodilaca, Beograd, 1989.
2. Oto Weinreich, (o troglavom tračkom konjaniku) Jahrbuch D. Deutch. Arch. inst. B XVII, 1,2.
3. Alexander Mc.Bain, Mitologija i religija Kelta, Dečja knjiga, Beograd, 2003.
4. Rg Veda, Pešić i sinovi, Beograd, 2008.
5. Nenad Dj. Janković, Astronomija u predanjima, običajima i umotvorinama Srba, SANU i Naučna knjiga, Beograd, 1951.
6. Vuk St. KARADŽIĆ, Sabrana dela, Nolit, Beograd, 1969.
7. Sreten PETROVIĆ, Srpska mitologija u verovanju, običaju i ritualu, Narodna knjiga i Alfa Neven, Beograd, 2004.
8. Luj Leže, Slovenska mitologija, Prosveta, Beograd, 1984.
9. Atlas karata Vojno-geografskog instituta FNRJ, Beograd, 1951. (1:100 000 po Parizu)
10. Sima Trojanović, Vatra u običajima i životu srpskog naroda, Prosveta, Beograd, 1990.
11. Jaša Prodanović, Antologija ženskih narodnih pesama, Izdavačka knjižarnica Gece Kona, Beograd, 1925.
12. Nada Miletić i saradnici, Stećci, Jugoslavija/Beograd, Spektar/Zagreb i Prva književna komuna/Mostar, 1982.
13. Nada Djordjević-Milošević, Srpska narodna lirika, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1999.
14. Slovo o polku Igorovu, Ruski junački ep, (prevod M. Panić-Surep), Nolit, Beograd, 1957.
15. Svetlana Tolstoj, Ljubinko Radenković i saradnici, Slovenska mitologija-enciklopedijski rečnik, Zepter book World, Beograd, 2002.
16. Robert Grejvs, Grčki mitovi, Familet, Beograd, 2004.
17. Aleksandar Nikolajevič Afanasjev, Sabrane ruske bajke, Jugoslavija, Beograd, 1982.
18. Srpske narodne bajke, Kreativni centar, Beograd, 2002.
19. Vesna Krmpotić, Hiljadu lotosa, (Antologija indijskih književnosti od najstarijih vremena do 17. stoljeća), Nolit, Beograd, 1971.

Beleška o autoru

Aleksandra Bajić je rođena 1954. god. u Beogradu. Po zanimanju je lekar, specijalista za nervne i duševne bolesti. Živi i radi u Beogradu. Do sada je napisala tri knjige o mitologiji starih Slovena: Slovenski Bogovi na Balkanu (2006), Velika Boginja Slovena (2007.) i Bogovi starih Slovena (2008.), sve tri u izdanju kuće »Pešić i sinovi.« Učestvovala je u radu konferencije u Beogradu, 2006.god. sa dva referata: Morana-Boginja smrti i Ozren- jedno istraživanje balkanske topografije.

Miodrag Damnjanović

Sloveni – Srbi i bog rata Troglav

Izvod:

Ovaj rad je samo pokušaj osvetljavanja nekih saznanja o najstarijoj mitskoj prošlosti Toplice i jedinstva današnjeg srpskog i balkanskog prostora postojbine kulture i mitova Protosoraba – Slovena.

Područje Toplice ima specifičan značaj za srpsku kolektivnu svest. Paralelno sa naukom postoji narodno predanje, mitovi i legende u kojima se pamte neki događaji, ličnosti, predanja o prirodi, pregled prošlosti, postojbina nekih naroda.

Istorijski diskontinuitet srpskog stanovništva sa prostora Toplice uslovio je izvesne vidove samozaborava, što je mitski način mišljenja uspevao da uspešno prevlada. Tu su toponimi, hidronimi i geomorfonimi koji nam pomažu na prenošenju verovanja još iz perioda mnogobožanstva.

Ključne reči: panteon, mit, prapostojbina Protosoraba, Toplica, Bog Troglav, planina Troglav.

UVOD

Značaj mitova iz slovenskog panteona je neocenljiv za izučavanje rane evropske i srpske istorije duhovnosti, kulture i sociologije. Preci, Protosorabi današnjih Srba značajno su učestvovali u stvaranju opšte slovenske mitologije. Mitološki koren geomorfonimima planine Troglav, hidronimima izvori Troglav i izvora Tri Ibraka su vrlo retki u Srbiji, koji dovodi u vezu sa imenom starih Protosoraba – Slovenskih Bogova Svaroga i Troglava (Triglava i Treglava).

Sušтина stremljenja da se prikaže panteon, slovenskih – srpskih naroda je da srpsku kulturu i duhovnost treba povezati sa vinčanskom kulturom Podunavlja. Kontinuitet postojanja duhovnosti mitoloških bića od Vinče i Lepenskog Vira pa sve do XI veka nove ere kojim je završen proces pokršćavanja Slovena – Srba.

PRAPOSTOJBINA KULTURA I MITOLOGIJA PROTOSORABA

Sva vera prvih Srba i Slovena – Srba i njen kult proizašli su iz prirode, što znači da su kao većina paganskih naroda obožavali, Sunce, Mesec, munje, oblake i vatru. Nebo je bilo povrh svega i Bogovi su obitavali na njemu, verovatno zato što se ono nije moglo uhvatiti i dostići. Nebo je sve obuhvatalo, okruživalo, bilo je sveprisutno (1.). Sem toga oni obožavaju vodu, reke, nimfe, kao i druga božanstva. Naši preci bili su pagani i imali su svoj panteon koji nije bio jedinstven za sve Slovene. Nema sumnje da veliki

U Topličkom ustanku 1917. godine za oslobođenje od Austrougarske – Nemačke – Bugarske okupacije, stradalo je stanovništvo ovog kraja neviđenom represijom nad narodom, prevashodno od strane Bugara i Albanaca. Okupatori su, posebno bili surovi prema onima za koje su znali da su učestvovali u nekoj borbi. Žene su tučene i silovane a malu decu su na oči majki bacali u vatru. Odrasle su vešali po drveću krušaka i šljiva. Plodovi krušaka na kojima su bila vešala, kasnije niko nije koristio za jelo.

ZAKLJUČAK

Koliko je milenijuma i vekova prošlo od dana kako žive Sloveni a mi njihovi potomci još uvek ne možemo da utvrdimo ko su bili naši preci i gde je začetak slovenstva. Panslavizam kao ideja je izvanredan za početak, sloveni kao etnokulturna celina naroda ili velika porodica plemena je u velikom srodstvu. Oni nikada nisu ostvarili svoje jedinstvo. Istorijski protivnici Slovena kao što su Rimokatolička crkva, Osmanlijska imperija, Austrougarska carevina, Treći rajh u novije vreme NATO organizacija i SAD uvek su znali to da iskoriste i da naruše bilo kakvo slovensko povezivanje i saradnju.

U velikoj je primeni toponimija, nauka o geografskim imenima i njihovom prostiranju kao primer smene naziva kroz epohe. Toponimija daje mogućnost praćenja istorijskog puta migracije naroda. Jedan od primera je i toponim Troglav u Toplici.

Ideologija panslavizma se ne javlja kao revolucionarna, rasistička, ekstremna, već ona deluje u okvirima međunarodnog prava i državnih zakonitosti. Razumljivo je osporavanje i strah od strane istorijskih neprijatelja a njihova zainteresovanost da nas razmeste i podele po malim državicama, kojima je lako nametnuti svoju volju i neometano upravljati.

Tragovi prošlosti postoje na svakom koraku, ima ih u toponimima, legendama, mitovima i narodnim pesmama. [to se desilo s krajem koji je u više navrata bio centar zbivanja. Da li je Toplica zbilja prokleta samo su pitanja na koja nažalost nema odgovora.

Literatura

1. Aleksandar Čvorović - Slovenski bogovi, internet, Beograd, 2007.
2. Randel Janićijević - Bilina o onom što je bilo srpski kod nastajanja i antisrpska zavera, Topličke oporuke, Čigoja, Beograd, 2007.
3. Vidosava Vida Tomić - Susret sa Velesovom knjigom, Sunce starešina slovenskog naroda, Zbornik radova - Konferencija o slovenskom nasleđu, EEKC »Sfera« Novi Sad, 2007.
4. Julka Kuzmanović Cvetković - Prokuplje, grad Svetog Prokopija, - biblioteka Narodnog muzeja Toplice, Baština, Prokuplje, 1998.
5. Milan B. Komatina - Sunce i zalasci, Biblioteka narodnog muzeja Toplice, Baština, Prokuplje, 2006. g.
6. Radovan O. Delibašić - Đavolja varoš misterije i legende, Kuršumlija, 2004.
7. Božidar Đevori - Rečnik toponomastike, Prokuplje, 2000. godine, Prokuplje, 2002.g
8. Miodrag Damnjanović - Stara stabla i šume u običajima i tradiciji - Sunce starešina slovenskog naroda, Zbornik radova, Konferencija o slovenskom nasleđu, EEKC »Sfera«, Novi Sad, 2007.

Vesna Kakaševski

Vladar triju svetova

TRIGLAV U SLOVENSKOJ TRADICIJI I TRADICIJI OSTALIH EVROPSKIH NARODA

Vrhovni bog grada Šćećina, Triglav, bio je poštovan od strane polapskih i baltičkih Slovena. Međutim, tragove njegovog kulta možemo naći i u Pomeraniji, Rusiji, kao i na teritoriji bivše Jugoslavije (planina Triglav u Sloveniji). Osim u Šćećinu, hramovi ovog božanstva nalazili su se u Volinu, Braniboru i Arkoni, a ostaci Triglavovog hrama nađeni su i u Skradinu, mestu koje se nalazi severno od Šibenika. Ovaj bog imao je naglašeno ratničke karakteristike, kao što je to slučaj i sa ostalim slovenskim božanstvima. Njegov simbol bio je koplje, a životinja konj, koji je služio u divinacijske svrhe. Triglav se predstavljao kao božanstvo koje nosi zlatni povez preko očiju i usta jer, prema tumačenju njegovih sveštenika, nije želeo da gleda niti da prepozna ljudske grehe. Kao što se vidi iz načina na koji se predstavljao, Triglav je bio jedno od polikefalnih slovenskih božanstava. Bogove sa ovakvom fizičkom karakteristikom poštovali su pretežno polapski i baltički Sloveni, međutim, kult jednog mnogoglavog božanstva postojao je i među Južnim Slovenima, o čemu svedoče legende naroda bivše Jugoslavije. Reč je, naravno, o kultu Trojana, koji je, zapravo, samo modifikovani i demonizovani Triglav. Tome da se zaista radi o Triglavu, a ne o deifikovanom caru Trajanu govori u prilog i sledeća činjenica – reč *trojan* u srpskom jeziku označava nešto trostruko, a ovaj pridev odnosio se na fizički izgled Trojana. On je, naime, kao i Triglav, imao tri glave, od kojih je jedna gutala ljude, druga životinje, a treća ribe.

Statue (i druge predstave) baltičkih i polapskih Slovena opisane su u delima hrišćanskih hroničara kao što su Oton Bramberški, Adam Bremenski i Saks Gramatik. Ovi hroničari opisuju Ruđevidovu statuu na Rujnu koje je imala sedam glava, Porevitovu koja je imala pet, dok je Svetovidov rujanski idol, kao i onaj iz Zbruča, imao četiri glave. Tu je, naravno, i Triglav, čije ime upravo govori o broju njegovih glava, potencirajući na taj način njegovu trojnu prirodu. Koji je smisao broja glava ovih božanstava i zašto baš Ruđeviti ima sedam, Porevit pet, Svetovid četiri, Triglav tri, a Radgost, pak, dve glave? Neki autori smatraju da broj glava pomenutih božanstava simbolizuje broj meseci u godini kojim su ovi bogovi vladali. Tako Ruđevid, kao sedmoglavo božanstvo vlada nad sedam letnjih meseci, njegov brat Porevid, kao vladar zime, caruje u periodu od pet zimskih meseci, dok se Triglav takođe vezuje za tri meseca leta. Prema drugom tumačenju polikefalna slovenska božanstva predstavljaju, zapravo, panteone u malom, a ne posebne entitete, što je

htoničnim božanstvom? Htoničnu prirodu Triglava otkriva životinja koja je njemu bila posvećena – konj. Mnogi autori, kao što su Sreten Petrović i Veselin Čajkanović, smatraju konja životinjom koja je bila povezana sa podzemnim svetom, na šta ukazuje činjenica da su evropski htonični bogovi bili konjanici. Konjanik je bio Odin, koji se nije odvajao od svog osmonogog konja Sleipnira, a Perkuno, Patolo i Potrimpo se takođe prikazuju kao jahači. Znamo da je jedna Hekatina glava bila kobilja što jasno određuje ovu boginju kao htoničnu. Konji u evropskoj mitologiji odnose duše u podzemni svet a povezani su i sa mitskim bićima koji taj svet naseljavaju. Tako nordijske Valkire odvođe pale ratnike u njihovo večno prebivalište jašući konje, dok je Odinova vojska mrtvih prikazana kao povorka noćnih jahača. Konja su Sloveni koristili da otkriju stanište jednog htoničnog bića – vampira, a verovali su i da se u konje pretvaraju duše veštica, vukodlaka i mora. Sve ovo ukazuje da je Triglav bio povezan sa podzemnim svetom budući da je njegova sveta životinja bila konj i to ne bilo kakav već konj crne boje.

Htonična priroda trojnih bogova ne leži, dakle, samo u tome što oni vladaju podzemnim svetom kao što vladaju ostalim svetovima. Ona je naglašena njihovim fizičkim izgledom i ostalim atributima koji im se pripisuju.

Literatura:

1. Luj Leže, Slovenska mitologija, Grafos, Beograd, 1984.
2. Momir Janković, Bukvar slovenske duhovnosti, Dečja knjiga, Beograd, 2006.
3. Radomir Podunavski, Tradicionalno balkansko veštičarstvo, Esotheria, Beograd, 2007.
4. Larissa Vilenskaya, From slavic mysteries to contemporary PSI research and back, Menlo Park, California
5. Sreten Petrović, Kulturologija, drugo dopunjeno i izmenjeni izdanje, Čigoja štampa, Beograd, 2005.
6. Snorri Sturluson, Edda, Gylgaginning- Obmanjivanje Gilfija, Artresor naklada, Zagreb, 1997.
7. Robert Grevs, Grčki mitovi I, Nolit, Beograd, 1974.
8. Artur Koterel i Rejčel Storm, Sveobuhvatna enciklopedija mitologije: od A do Ž
9. Vodič o mitovima i legendama drevnog sveta, Beograd, Alnari, 2004.

Biografija

Vesna Kakaševski rođena je 1981. godine u Beogradu. Diplomirala je filozofiju na Beogradskom univerzitetu. Koosnivač je sajta www.starisloveni.com i autor većine tekstova koju su na ovom sajtu objavljeni. Trenutno radi na realizaciji televizijske emisije o slovenskoj mitologiji i obavlja dužnosti moderatora na sajtu www.prosvetljenje.net, (odeljak Slovenski paganizam) Za ovaj sajt napisala je i recenziju knjige Slovenska astrologija Aleksandra Asova.

Aleksandra Marinković Obrovski

Triglav u starim srpskim narodnim pesmama i molitvama

U tri sakupljena toma pod nazivom »Pesme i običaji ukupnog naroda srpskog« Miloš S. Milojević (1840-1897) nam je ostavio blago važno ne samo za proučavanje srpske, već i opšteslovenske tradicije. Ovaj njegov doprinos, kao rezultat velikog entuzijazma, naučne savesti i rodoljublja, dugo je skrivan od očiju čitalaca. Još za života pao je u političku nemilost ondašnjih srpskih vlasti, što se direktno i surovo odrazilo na sudbinu njegovog dela. U kasnijem vremenu, posle smrti, prema njegovom delu se odnosilo sa još više nipodaštavanja... A, ipak, treba podsetiti da se radilo o čoveku takvog kalibra koji je za svoj istoriografski rad prošao arhive Moskve, Pekinga i Rima, školovanog u Beogradu i Moskvi, profesoru koji je da bi učestvovao u oslobađanju srpskih zemalja od Turaka ostavio katedru i značajno naučno istraživanje, organizovao studentske oslobodilačke jedinice i zajedno sa njima, hrabro, bio spreman da se za dobro otadžbine i naroda odrekne sopstvenog života. Ta njegova, očigledno, lična veličina, kao što to inače biva i u životu i u istoriji, bila je takva da je ljudi nisu mogli razumeti i dalje, takva – da često smeta. Kako tada, tako i kasnije. Ni do danas, a računajući od godine štampanja prve knjige obrednih pesama 1869, nije priređeno nijedno ponovljeno izdanje ovih pesama. Iz biblioteka se ove knjige ne mogu pozajmiti, jer ih nema, već samo čitati u dve srpske nacionalne čitaonice, pa i to tek delimično i samo retkima dostupno.

I pored toga, mi danas možemo osvetliti kult Triglava kod Srba iz sačuvanih narodnih pesama koje nam je u naručje predao Miloš S. Milojević, toliko istrajan i energičan da nije prezaao ni da tajno odlazi u okupirane srpske krajeve, prerušen u zidara ili radnika, da spava po grobljima ili senicima, samo kako bi ovekovio narodno pamćenje.

KAKO SU SRBI VIDELI TRIGLAVA

Iz izveštaja nekolicine srednjovekovnih hroničara i brojnih kasnije napisanih pregleda posvećenih Triglavu najčešće saznajemo da je ovo troliko slovensko božanstvo koje se može povezati sa arijskim Trimurtijem, najviše poštovano na severu, u Šćećinu i Braniboru (nem. Brandenburg), gde su postojali kipovi u slavu trojednog; da je njegova kulturna životinja bio crni konj iz čijih su se reakcija predviđali budući događaji, kao i da se može uočiti znatan broj toponima koji su još jedno svedočanstvo o važnosti ovog

Triglav, Trojan i Sveto Trojstvo

Triglav i Trojan su imena za vrhovno božanstvo u veri slovenskog roda. Zbog velike geografske udaljenosti, koja je uslovila i jezičko udaljavanje slovenskog roda, ovo vrhovno božanstvo Slovena je nekada Triglav ili Trojan, zavisno od mesta ili vremena. U slovenskoj mitologiji, od starih vremena, pre primanja hrišćanstva, pa sve do danas, mnogo je primera opisa slovenskog panteona. Pored jezičke sličnosti slovenskih naroda, može se reći da su mitološka božanstva i mitologija, svih slovenskih naroda, najjača veza u ovo, današnje, vreme kada se mnogi vraćaju učenju i razumevanju rodne vere.

Rodna vera je kada Srbi, Slovenci, Poljaci, Rusi ili neki drugi slovenski narodi vide i razumeju da su njihovi davni preci imali iste bogove, iste mitove. Rodna vera je kada svi slovenski narodi znaju i razumeju značenje reči Triglav i Trojan na isti ili sličan način. Rodna vera je kada se opisi Triglava, kao vrhovnog božanstva, iz Velesove knjige poistovete i podudare sa opisom Triglava u srpskoj narodnoj pesmi.

Prema Velesovoj knjizi, božanstvo Triglav čini sveto trojstvo koje se sastoji od tri glavna Boga: Svarog, Perun i Svetovid. Ime Triglav se izvodi iz reči TRI i GLAVA, što znači da treba razumeti kako je moguće da postoji jedan Vrhovni bog, Triglav, a da postoje i ostali bogovi. Tako Triglav može da bude Svarog, Perun ili Svetovid, zavisno koji je Bog «GLAVA». Da bi bolje razumeli imaginarnu (nestvarnu) predstavu božanstva, napravimo analogiju sa imaginarnim brojevima u matematici, kao naj-prirodnijoj nauci. Uvođenje imaginarnih i kompleksnih brojeva u matematici, omogućilo je mnogo lakše rešavanje i razumevanje komplikovanih problema, ne samo u matematici nego i u ostalim prirodnim naukama, pre svega fizici. Tako možemo lako razumeti da Bog može biti i jedan Bog sa više obeležja, ili više Bogova sa posebnim obeležjima. U mitologiji slovenskih naroda, zavisno od mesta i vremena zapisa, postoje različiti opisi slovenskih božanstva. Ali, može se zaključiti da postoje mnogo više slučajeva sličnih i podudarnih opisa mitoloških sistema božanstva, što povezuje različite slovenske narode u jedno-rodnu veru njihovih predaka. U većini opisa slovenskih božanstva, Triglav ili Trojan su vrhovna božanstva, imaginarno zamišljeni kao jedan Bog sa tri glave ili jedan Bog sa tri Boga-Jana u sebi, ili jedan Bog kome se klanjaju tri glavna Boga i tome slično. Taj broj TRI ima značenje u stvarnom životu, ako pokušamo da stvarnost svedemo na neke osnovne vrednosti ili dimenzije. Realan prostor se opisuje sa tri dimenzije. Zemaljski prostor u kome živimo ima podzemni svet, zemaljski svet i nebo. Sam život se sastoji od rađanja, življenja i smrti. Za života postoji stvaranje,

Igor D. Górewicz

Weles – Trzygłów

Wieloznaczny bóg podziemi, zmarłych, magii, przysiąg, chaosu i... bydła

Trzygłów

Trzygłów jest bogiem, którego imienia nie trzeba chyba tłumaczyć. W źródłach niemieckich występuje on jako Trigelawi i Triglaus, skąd odczytywano imię w brzmieniu »Tryglaw«, które weszło do obiegowego języka, jest jednak błędne i stanowi swoistą hybrydę językową, bowiem w brzmieniu polskim należałoby to odczytać jako Trzygłów, zaś we wczesnośredniowiecznej wersji pomorskiej brzmiało ono chyba Triglav. Mamy tu w sposób oczywisty do czynienia z bogiem o trzech głowach, jednak imię Trzygłów/ Triglav nie może być w żaden sposób właściwym i pierwotnym imieniem Boga, a jedynie opisowym epitetem utworzonym od jego cech zewnętrznych lub cech jego posagu, który zastąpił stare imię właściwe. Pojawiło się ono zgodnie z częstym w tradycyjnych kulturach prawem tabu, zabraniającego wymawiania imion bogów, które zastępowane były przez różnorakie »przezwiska«.

Opisy Trzygłowa i jego kultu znamy głównie z tekstów Żywotów św. Ottona z Bambergu, z XII wieku. Wynika z nich, iż był Bogiem czczonym przez plemiona pomorskie i połabskie, a jako centra kultowe wymieniane są Szczecin, Brenna (dziś Brandenburg) oraz pośrednio Wolin. Drugi z żywociarzy, Ebbo pisze: *»Szczecin zaś, bardzo duże miasto i większe od Wolina, w zasięgu swoim trzy góry zawierał, z których najwyższa poświęcona najwyższemu bogu pogańskiemu Trzygłowskiemu, posiadała posąg trójgłowy nakryciem złotym oczy i usta zasłaniający; kapłani zaś tych bożków twierdzili, że bóg najwyższy ma dlatego trzy głowy, bo trzema zawiaduje państwami, to jest nieba, ziemi i podziemia, a twarz nakryciem zasłania, jakby grzechów ludzkich nie widząc ani nie słysząc, by je przeoczył...«*. Te ostateczne stwierdzenie to typowy przykład interpretacji chrześcijańskiej przykładanej przez kronikarzy do pogańskich stosunków religijnych. Jednak trzon dotyczący trzech sfer jest rodzimy i bardzo archaiczny, gdyż słowiański model świata (jak wiele systemów indoeuropejskich) składał się z trzech sfer Kosmosu – bogów, ludzi i podziemnej krainy zmarłych. Wskazuje na to m.in. układ wyobrażeń na posagu ze Zbrucza, który ujęty jest właśnie w trzech poziomach, podobnie zresztą – co zauważył rosyjski badacz religii Słowian Borys Rybakow – jak postacie na brązowym krzyżyku wysokości 7,2 cm z ok. X w., znalezionym na terenie dzisiejszej Słowacji, które

Matjaž Anžur

Pojav Triglava v kronološkem in sinkretičnem pregledu slovanske religioznosti

Naj bo tole moje pisanje o Triglavu še korak dalje k ureditvi začetkov slovenske in slovanske mitologije oziroma predkrščanske religije naših prednikov. Leta 2007 sem na konferenci v Beogradu sodeloval s prispevkom Vedski bogovi in mitologija pri Slovencih, v katerem sem na kratko skušal pojasniti zapuščino glavnih rigvedskih bogov današnjih Slovencev. Tokratna tema konference Triglav – religiozni pomen pri Slovanih, ki se v letu 2009 odvija na gradu Struga, pa mi nudi možnost za oris slovanskega zgodovinskega razvoja religiozne misli oziroma religioznih sinkretizmov skozi zgodovino.

Ker je zgodovina etnične in jezikovne skupine, danes imenovane Slovani, še vedno inercija preteklega zahodnoevropskega in predvsem nemškega zgodovinopisja, se moram tudi pri tokratnem pisanju odločiti za daljši zgodovinski uvod. Tako bom lahko zagovarjal svojo mitološko in religiozno tezo. Zgodovino religioznih verovanj so obravnavali že mnogi avtorji, to velja tudi za religiozno zgodovino Slovanov. Pogosto so se trudili napisati čim manj in izpustiti tisto, kar ni sodilo v aktualen politični okvir zgodovinopisja. Ker je nekje treba začeti, si bom izposodil za uvod kar misli iz Zgodovine religioznih verovanj sicer odličnega avtorja Mircea Eliadeja. Začnimo z ljudstvom, imenovanim Indoevropejci. Takega ljudstva sicer v zgodovini ni bilo, ker so si ga preprosto izmislili, zato da so na njem zgradili politično-zgodovinski model, vezan na biblično povest in nekatere politične cilje. Če pa bi takšno ljudstvo obstajalo, bi ga bilo morda ustrezneje poimenovati Protoslovani, saj naj bi ti Indoevropejci nastali na področju današnje Ukrajine, od petega tisočletja pred našim štetjem naprej pa naj bi se od tu nato postopoma razselili na vse konce sveta. Kam, bomo prebrali v nadaljevanju. Vendar sta tudi Slovani in Protoslovani ljudstvi, ki nastaneta šele v večtisočletnem zgodovinskem procesu, in sicer z imenom Slovani v petem stoletju našega štetja. In to z imenom, ki so si ga nadeli zaradi generalne religiozne spremembe, ki se je uvajala v tistem času v Evropi. Koga so poimenovali Slovani, oziroma kdo se je tako poimenoval, je vse do danes stvar znanstvene debate. Vrnimo se nazaj. Mi bomo ljudstvo, ki prične nastajati tam nekje v šestem tisočletju pred našim štetjem v stepah Evrope, poimenovali s čedalje bolj uporabljanim in še ne spolitiziranim imenom Boreani oziroma Borejani. Ime kaže na deželo, od Grkov poimenovano Hiperborejo, in na slovansko poimenovanje

uradnemu religioznemu jeziku latinščini? Naj navedem na tem mestu še naslednje indo-irano-slovanske termine: molitev, ki smo jo obravnavali zgoraj, duh, greh, župnik, zbor in dim so naslednji skupni izrazi. Skratka, osnovni verski besednjak je negrški in nelatinski. Zaustavimo se še pri božjem hramu, torej stavbi bogoslužja. Ta termin je poznan več ali manj vsem Slovanom, vendar za prostor krščanskega verskega bogoslužja uporabljamo danes zelo različne termine. Južni Slovani več ali manj cerkev, zahodni kostel, vzhodni cerkev in sabor. Vse to so tuji nazivi, prinešeni v slovanske jezike, vključno s saborom, ki se povezuje z iranskim sambgar. Ko skušamo odkriti naziv bogoslužnega mesta pri Slovanih, je to verjetno na prvem mestu trebnik, razširjen v mnogih imenskih oblikah po vsem slovanskem svetu. Pri tem lahko zatrdimo, da gre pri trebniku za kamnit žrtvenik, kar nakazuje, da tudi v tem času Slovani niso imeli grajenih svetišč oziroma sta bila verski pristop in religiozna filozofija zasnovana na starih temeljih in ne kot pri njihovih sosedih, ki so prakso že zdavnaj spremenili. Prav med Slovani je stara prvotna tradicija Borejancov ali tudi Indoevropcejev, če hočete, vzdržala najdlje. Tudi nazivi bogoslužnih obrednikov so po slovanskem svetu različni: žrec, volhv, mag, čarovnik, volšebnik, duhovnik, kniže, svečenik, kot tudi kotar, rahman, buda in tako naprej. Vse to so nazivi, ki so poznani in zahtevajo novo podrobno analizo, ki pa je na tem mestu ne bom delal. Prav tako imamo še mnogo drugih izrazov, ki so prišli k nam z uvajanjem novih bogoslužij in čakajo na ponoven pretres. Strinjamo se lahko, da je slovanski svet ostal pri svoji borejanski praksi v Evropi najdlje, če ne celo predolgo. Novi religiozni sistemi v okolici so kljub vsemu postajali uspešnejši, tako v socialnem kot tudi v političnem smislu. V zgodovini je tako nastopil trenutek, ko so staro vero slovanski knezi morali zamenjati s krščanstvom, tako kot so Arabci staro vero morali zamenjati z islamom, sicer bi v prihodnjem obdobju v družbi ljudstev in držav postali nekonkurenčni! Svečeniški in vojaški stan sta tako klonila v ugodnem trenutku, ljudstvo pa ...

S tem sestavkom sem želel položiti še en kamenček v mozaik razumevanja slovanskega predkrščanskega sveta.

Literatura

1. ZRV – Zgodovina religioznih verovanj, DZS, 1996, Mircea Eliade
2. SNP – Slovenske narodne pesmi, Cankarjeva založba, 1980, Karel Štrekelj
3. RIG – Rigveda, Nauka, 1989, T. J. Elizarenkova
4. ZGO – Zgodbe, Slovenska matica, 2006, Herodot
5. ZSN – Zgodovina slovenskega naroda, 1912, Josip Gruden

Agnieszka Kudlińska

Koń w kulturze i wierzeniach Słowian

W moim referacie chciałabym zaprezentować rolę konia w wierzeniach Słowian. Pragnę przedstawić ten temat patrząc przez pryzmat magii, kultu i obrzędów. Motyw będzie traktowany od doby tworzących się wczesnofeudalnych organizacji poprzez czasy rozwijającego się chrześcijaństwa. Należy zaznaczyć, iż nie będzie to rozprawa dotycząca terenów samej Słowiańszczyzny, lecz także terenów zamieszkałych przez inne plemiona, gdyż wpływ, jaki wywarła nasza obrzędowość na obyczaje narodów niesłowiańskich jest pokaźny. Wartość kultowa tegoż zwierzęcia rozwinęła się najbardziej w czasach wczesnego średniowiecza, jednakże trwałość wierzeń pozostawiła jego postać na ważnym miejscu niemalże do czasów nam współczesnych. Tak, więc w opracowaniu znajdują się i wzmianki z czasów mniej odległych niż wczesne średniowiecze.

Wraz z rozprzestrzenianiem się Słowian i powstawaniem wczesnofeudalnych organizacji rozwijały się kontakty z obcymi ludami, państwami, a także kulturami, co sprzyjało procesowi krystalizacji religii. Jednakże trwałość wierzeń rozwijających się od czasów wspólnoty pierwotnej pozostawiła swoje odzwierciedlenie w życiu ówczesnych ludów - dzikie oraz domowe zwierzęta miały pewną rolę, uzależnioną od trybu życia i środowiska zwierzęcego otaczającego daną grupę. Wierzenia ulegały transformacji, niekiedy nawet zanikały, ale niektóre z nich przetrwały bardzo długo.

Wiedzę na temat roli zwierząt w życiu dawnych Słowian można zdobyć jedynie poprzez łączenie dyscyplin nauki i kompleksowe badania, gdyż materiały na ten temat są niestety ubogie. Posiadamy szereg często jednostronnych opracowań archeologicznych, ikonografię, przekazy pisane i nazewnicze, a także źródła etnograficzne i folklorystyczne z XVIII–XIX wieku.

Wśród materiałów wykopaliskowych znajdują się pozostałości końskich szkieletów, jest ich niewiele i niełatwo określić, jaką część stanowią pozostałości związane z obrzędami. Części konia przeznaczone na ofiarę to dolne kończyny, żebra i głowa. W jedzeniu i składaniu ofiar z mięsa końskiego można się doszukiwać tradycji pogańskich, gdyż chrześcijański zakaz jedzenia koniny, egzekwowany przez krzewicieli nowej religii jak i przez władze kościelne obejmuje okres od VI wieku n.e. aż do średniowiecza. O pogańskich praktykach mogą świadczyć także nazwy wsi takie jak Konojady i Konojedzko w Polsce, Konojady w Czechach.⁹⁸

⁹⁸ Rajewski Zdzisław, *Koń w wierzeniach u Słowian wczesnośredniowiecznych* [w:] *Wiadomości Archeologiczne*, t. 39, Warszawa 1975, s. 516.

Галина Лозко

КУЛЬТ СВАРОГА В СЛОВ'ЯН

(компаративно-релігієзнавча реконструкція)

I. Джерельна база

Загальноприйнято вважати, що відомості про Сварога вкрай обмежені. Відсутність кумира Сварога на Володимировому капищі 980 року стала причиною сумнівів у існуванні його в слов'янському пантеоні загалом. Однак, це не зовсім так. Насамперед, маємо писемні повідомлення, артефакти, фольклорно-етнографічні відомості, церковні нашарування пізніших часів, які дають, хоч і опосередкований, проте досить достовірний фактаж. Наприклад, професійне свято ковалів християнська церква, зазвичай, пов'язує зі святими Кузьмою й Дем'яном, що ймовірно є досить пізньою надбудовою над древнім язичницьким культом Сварога-коваля і підтверджено народними традиціями. Розглянемо наявні відомості про Сварога.

1. *Перша писемна згадка* про Сварога в ПВЛ (за Іпатським списком) датується 1114 р. Літописець проілюстрував свою розповідь про чудесні події (випадання з неба разом з дощем скляного намиста безліч, малесеньку вивірку або щойно народжене оленя) фрагментом із візантійської хроніки: «А після того, як був потоп і розділено народи, став царствувати спершу Местром із роду Хамового, по ньому – Гермес, після нього Гефест, – бо так *Сварога* називали єгиптяни» [1. 173–174].

З цієї літописної згадки дізнаємося про існування давнього міфу про Сварога-коваля і його сина Дажбога: «Цар Сонце, син Сварогів». Появу кування металу на теренах України і виникнення ковальства археологи відносять до III тис. до н. е., тобто в добу Трипільської цивілізації.

Сварог тотожний давньогрецькому Гефесту – Богу-ковалю. Він символізує перехід людства від кам'яного віку до «цивілізації» (виготовлення зброї та металевих речей, а також упорядкування статевого зв'язку, створення сім'ї). Його син Дажбог (д.гр. Геліос) – символізує встановлення царської влади та введення сонячного календаря (патріархального) поруч з давнішим – місячним (матріархальним).

На думку А.Афанасьєва, в тексті договору князя Ігоря 944 року з греками «да будет клят *от Бога и от Перуна*» слово Бог стосується не Перуна, а вищого Бога, тобто Сварога.

Галина Лозко

ТЕОЛОГІЯ ТРИГЛАВА ЗА УКРАЇНСЬКИМИ ДЖЕРЕЛАМИ

Триглав – мабуть найменш досліджений із усіх слов'янських Богів. Чи не тому, що по суті, він не стільки якимсь окреме Божество, скільки божественний принцип триєдності світу або його багатопроярності. Найдавніші зображення Триглава, знайдені археологами в долині ріки Інду, належали ведійській релігії. Їх вік п'ять тисяч років. Триглав (вірогідно, ведійський Тримурті) має вигляд чоловічої постаті з трьома обличчями і рогами.

Слов'яни в образі Трояна передали триєдність Богів: Сварога, Перуна і Святовита, які насправді є язичницькою Трійцею Бога-Отця, Бога-Сина, і Бога-Духа. Християнство запозичило культ святої Трійці саме з язичництва. Про нього сперечалися єпископи ще на Нікейському соборі в 325 р. – назвавши це світоглядне уявлення про троїстість Бога «язичницьким», вони все ж не змогли позбутися його, створюючи християнські догмати. Вірогідно, саме глобальні уніфікатори й надали поняттю Трійці виключно андротеїстичного значення, знищивши жіночу іпостась природи, що вочевидь первісно передавалося трійцею батька+матері+дитини.

Володимир Шаян писав, що «поняття Трійці не є поняттям первісно християнським в історії порівняльного вірознавства. Стрічаємо це вірування в інших індо-європейських, або простіше арійських віруваннях і то в текстах, які є безсумнівно далеко старші від появи цього вірування як догми християнізму» [1].

Писемні свідчення. Про Триглава згадує давній літопис, написаний на дощечках, який сьогодні відомий як Велесова книга: «Це були перші, що поклонялися Триглаву, і йому співали велику Славу!» [2.189]. Нині ця збірка язичницьких молитов стала культовою в громадах слов'ян-рідновірів. Як подає одна з дощечок Велесової Книги: **Великий Триглав** включає у себе множинність інших Богів, які, в свою чергу, складають малі триглави.

Таким чином наші предки передали нам Знання про Триєдність Світу. Більшість дослідників Велесової Книги вважають дошки 11-А й 11-Б найстародавнішими з усього святого письма. Волхв і професор Володимир Шаян назвав їх нашим Символом Віри. Триглав – на думку В.Шаяна, не є іменем окремого Бога, це поняття «єдиної цілості Трьох Найвищих Божеств, які мають

І вони дадуть тобі пити із божественного джерела,
 І тоді ти станеш царювати разом з іншими героями.
 На іншій пластинці слова душі померлого передані так:
 Ти оголоси їм (вартовим) всю правду,
 Скажи: «Я син Землі і зоряного Неба
 На ім'я Астерій (Зоряний). Я іссох від спраги.
 Дайте ж мені пити із джерела» [3].

Отже, тільки та душа, яка не забула, що її рід небесний, могла попити із цього божественного джерела і приєднатися до героїв в іншому світі. Орфічні гімни яскраво показують важливість знання свого істинного родоводу. Пам'ять про небесне божественне походження білої раси добре збережена також у ведичних піснях [4. 1, 164, 33]:

Небо – отець мій, родитель. Там мій пуп.
 Рідна моя мати – та велика Земля.
 Всередині цих двох простертих чаш – моє лоно.
 Тут батько вложив зародок дочки.

В Індії сузір'я Великої Ведмедиці вважалося втіленням на Небі семи напівбожественних мудреців ріші, а сім їхніх жон стали зірками Плеяд (слов'янські Баби Звізди).

В давній Русі вважали, що діти народжуються з Неба: «Род сидя на воздусе, мечеть на землю груди и в том рождаются дети» (народна приказка).

Завершується вчення про Триглава найкоротшою молитвою: «Бог-Дід, Дуб, Сніп наш!». Ці слова є ключем до молитов і відповідають трьом постатям Триглава: Сварогу (Бог-Дід), Перуну (Дуб), Святовиту (Сніп наш).

Бог, за Велесовою Книгою, – багатопроярний і многоназивний Закон Прави, що правує Всесвітом, нашою Галактикою, Землею і людьми. Він невидимий смертним, непізнаний і незнищений. Він існує вічно. Різні прояви Бога, будь то сонце, вітер, дощ чи сніг, наші Пращури називали своїми іменами. Так протягом віків для поняття вищої сили було вироблено багато імен. Всі вони – є іменами Всесвіту. Кожне слово – знак (код), яким народ розмовляє зі своїм Богом. Називаючи імена різних Богів, ми повідомляємо Сваргу про свій біль, радість, бажання.

Воїн, молячись до Перуна, викликає зі Сварги свого покровителя воїнства – грізну громову силу, яка допомагає в бою. Жінка, молячись про здоров'я свого роду, звертається до материнської сили Прави, називаючи її Рожаницею, Матінкою Ладою, Мокошею. Хлібороб звертається до Дажбога, славлячи його сонячну силу, і до Богині Дани – втілення небесної Води. Єдність наших Божественних потуг не викликає сумніву, хоч і має багато імен. Про це нагадують нам волхви такими словами: «Якщо ж трапиться якийсь блудень, що хотів би порухувати Богів і відділити їх від Сварги, хай вигнаний буде з роду, бо не мали Богів різних:

Вишень і Сварог і інші суть множеством, бо Бог єдиний і множествен. І хай ніхто не розділяє того множення і не говорить, що мали Богів многих. Се ж світло Іру йде до нас, і будьмо гідними того!» (дошка 30).

Вишень, можливо, є епітетом Сварога – Всевишній. У Велесовій Книзі маємо близько 250 Богознавчих понять (в тому числі понад 130 варіантів імен Богів). Серед них найчастіше згадується Прабатько Богів Сварог і Його найвище Небо – Сварга: у 56-ти дошках (із 77-х) маємо звертання чи молитви до Сварги і Сварога, а також в 10 дошках згадки про Сварожичів, Сварожих Воїв, Сварожі Закути, Сварожі Кола, Сварожі Раті, Сварожі Руки, Коня Сварожого тощо.

Друге місце за популярністю посідають Бог Воїнства – Перун і Його дивовижна жіноча пара – Мати Слава (Перуниця, Мати-Птиця, Ясна). Дажбог згадується у 18 дошках, при чому, серед Його імен є форма множини «Дажбоги» (дошка 33), і форма «Богдаждь» (дошка 38-А). Велес згадується у 9-ти дошках, при чому один раз у формі Волос (уринок дошки 33). Слово «Боги» у множині вживається у чотири рази частіше, ніж слово «Бог» в однині. Ці прості підрахунки говорять нам значно більше, ніж будь-які монотеїстичні системи, створені нашими ворогами. Пращури знали, що ім'я людини вказує на її внутрішню сутність, характер, навіть долю. Так само, ім'я Бога прояснює людям його Божественну сутність, характер і властивості. А, оскільки Божественних властивостей безмірно більше, ніж людських, то й імен Бога (Богів) є багато. Імена Богів – це священна мова, без якої не може існувати жоден народ. Тому наші вороги прагнули відібрати у нас нашу Божественну мову і нав'язати нам свою.

Римляни перед битвою намагалися дізнатися ім'я Бога своїх супротивників. Знати ім'я – володіти таємницею. Вважалося, що через ім'я, можна зашкодити його власнику. Не змігши вивідати ім'я Бога, старалися викрасти саму статую (зображення Бога), бо Бог допомагає своєму війську бити ворога. Колись подобу Бога несли перед військом, як пізніше прапор. Недаремно, втрата прапора ще й досі вважається смертю самого військового підрозділу (за втрату прапора розформовують військову частину).

У давнину кожному дитину ще з ранніх літ навчали рідному Богознавству (теології). Семирічні хлопчики складали перший іспит при обряді пострижин. Тут вони мали показати не тільки вміння сісти на коня і тримати в руках зброю, але й відповідати на такі запитання Волхва-вчителя: що значить Права, Ява і Нава, хто є Сварог, Велес, Перун. Також дитина мала назвати імена своїх Дідів-Прадітів до сьомого коліна... Дівчатка повинні були знати не тільки, як правильно заплітати коси чи тримати голку, готувати їжу чи порати худобу, але й назви різноманітних квітів і трав, імена покровителів Роду, Берегинь, Рожаниць, Лади, Мокоші, знати звичаї й обряди Рідної Віри тощо.

Як би це не було дивно для сучасної людини, але наші Пращури якимось давали лад усім тим знанням про своїх Богів і Пращурів. Знали, як і кому молитися, в який час і в якому порядку. Тільки у примітивних народів на самих ранніх стадіях розвитку був один Бог з одним ім'ям, яке було на вустах у малорозвинутих людей, котрі ще не потребували ні календаря, ні різноманітних форм діяльності. Усе зводилося до задоволення найпростіших потреб, якими опікувався один Бог. Таких релігій нині уже, мабуть, не існувало б, якби інтернаціоналісти не оголосили їх вищими і кращими, ввівши поняття монотеїзму (від моно – один, і теос – Бог). Свою узурпацію влади на землі такі глобалісти хотіли підперти ідеєю Бога – узурпатора влади на Небі.

Однак і вони, не змігши позбутися поняття багатопроярності Бога, мусили придумати безліч «святих», на яких переклали різноманітні функції язичницьких Богів, чим і підтвердили всю неспроможність і несамодостатність монотеїзму як світоглядної системи. Різнманітність імен Богів необхідна нам для того, щоб не втратити Родової пам'яті, адже кожне ім'я єднає нас із духовною силою наших Пращурів. Недаремно, наші Волхви записали для нас ці знання, щоб ми нічого не втратили.

Для переконливості наведу простий приклад. Коли сільська бабця-знахарка казала, що знає сто імен Бога, і кожне ім'я лікує від якоїсь хвороби, всі хворі без сумніву вірили сказаному і виліковувались. Все мудре – просте. Так наша Рідна Веда без зайвих теологічних заглиблень наочно показує, чому потрібно зберігати всі імена Рідних Богів! Світова релігія – християнство запозичила у нас Вчення про Триглава, назвавши його «святою Трійцею». Адже поняття Триєдності Богів існувало в нашій Рідній Вірі ще задовго до виникнення світових релігій.

Фольклорні джерела тро Трояна (Триглава). У багатьох українських фольклорних джерелах є згадки про те, що сонце уявлялося трисвітлим. Цей епітет використав і автор «Слова о полку Ігоревім»: «світлоє і трисвітлоє Солнце» – звертається до нього Ярославна. Гіпотез про значення Трояна існує чимало.

В Україні є географічні назви, похідні від Трояна. Це – названі в «Слові о полку Ігоревім» Тропи Трояні, села Трояни й Троянівка. Хоча ці назви можуть бути також похідними від трояни, що означає трьох братів, або від троян – третій син [5].

На Поділлі краще зберігся інший варіант імені цього Бога – Триглав. За переказами, тут був храм, присвячений Триглаву, у вигляді стовпів, накритих дашком і завішаних килимами. Під час моління килими підіймали і люди бачили статую триглавого Божества.

Володимир Шаян згадує, що подібні триголові Божества були відомі в кельтів, германців і західних слов'ян (храм у Штетині, Польща). Він також наводить

слова давнього хронікаря Еббона про значення Триглава: він має три голови, «бо під його владою є три держави, а саме Неба, Землі і Підземелля» [1]. Тройсту природу Трояна-Триглава можемо пояснити через поняття трьох сфер буття, які мають відповідну символіку, відображену в Дереві Життя: коріння – покійні Предки (Нава), стовбур – живі люди (Ява), крона з гілками й листям – світ Богів (Права).

Бібліографія

1. Шаян В. Віра Предків наших. – Гамільтон, Канада, 1987. – С. 99.
2. Лозко Г. С. Велесова Книга – Волховник. – Переклад, текстологічне дослідження, оригінальний текст, словник. – Вінниця, 2007. – С. 189-190.
3. Фрагменты ранних греческих философов. – Ч. 1. – М., 1989. – С. 44-45.
4. Ригведа. – Пер. Елизаренковой. – М. 1997. – Т. 1, 164, 33.
3. Лозко Г. С. Українське народознавство. – К: АртЕК, 2007. – С. 142.

Володимир Шаян

КОСМОГОНЯ СВЯТОСТІ

Фрагменти з праць «Найвище Світло» та «Найвища святість», що стосуються Триглава (з книги: В.Шаян. Віра Предків наших.– Гамільтон, Канада, 1987. – 894 с. – С.211–264).

...Нашим черговим документом буде Герборд: «Розмова про життя Оттона, єпископа Бамбергенського». Герборд, це монах із монастиря у Міхельберзі, близько Бамбергу. Про його життя знаємо дуже мало, напевне лише те, що був хронографом монастиря подібно як його попередник Еббон. Його «Розмова» написана 1159 р., а його смерть датована 1168 р. Єпископ Бамберзький, якого життя описує Герборд, справував свій уряд в 1103 – 1139 рр., отже, не був його сучасником. Герборд однак користувався матеріалами чи хроніками попередників, сучасників. Головним «подвигом» цього єпископа було знищення чотирьох святинь у місті Штетіні над Одрою. Відрізану голову триголової статуї слов'янського Божества він вислав папі римському як свій трофей і доказ вірності. Статуя мала високу мистецьку вартість. Хоч у Ватикані зберігається безліч статуй старовинних грецько-римських Богів, то однак не думаю, що цей трофей по-варварськи відрізаної голови там зберігається. Його опис цієї події додає декілька цінних подробиць до відомого вже матеріалу попередніх свідчень. Саме історичне тло подібне як у інших авторів залишаємо тут без обговорення, а наводимо в перекладі тільки ті місця, які відносяться до опису самих святинь.

Сам манускрипт монаха Герборда відкритий Гізебрехтом щойно в 1865 р., ще не повністю використаний у вивченні предмету.

Читаємо текст: «... Чому вони називали свої святині «континами».

Сефридус: Слов'янська мова в численних місцях наближена до латини, тому я думаю, що «континами» вони звуться від слова «контінере» (себто «заключати в собі»).

В Штетинській державі були чотири контини, але одна із них, що була головною, була чудово і по-мистецьки збудована (мірабілі культу) і мала внутрі і назовні скульптури на стінах знамениті зображення людей, птахів і тварин, так вірно представлених у їх природній поставі, що міг би ти взяти їх за живих і віддихаючих, і мушу відмітити як дуже рідкісне явище, що краски образів іззовні святині ані не блідли, ані не могли бути змиті дощем чи снігом. Такого було досягнуто вмлістю малярів.

До цієї будівлі приносили вони звичаєм своїх прабатьків здобуті скарби і

зброю ворогів і що здобули вони в боротьбі на суші і на морі на основі закону про десятину.

Були тут також золоті і срібні миси (кратери), із яких їхні вельможі ворожили, їли і пили, та які зберігалися як святість, щоб їх виносити під час святочних днів. Також зберігали вони там для краси і на славу своїх Богів роги биків, покриті золотом і дорогим камінням, із яких вони пили, або вживали як труби. Також мечі й кинджали і багато дорогоцінностей, рідкісних і прекрасних, які вони, коли святиня була зруйнована, вирішили подарувати єпископові і священникам. Але він сказав: «Я зовсім не думаю, що ми повинні на вас збагачуватися, бо маємо подібні речі і ще кращі дома понад достатком. Поділіть їх радше між тими, кому вони належать для вашого вжитку із Божим благословенням». Тоді він покропив ці речі свяченою водою, зробив над ними знак хреста і приказав, щоб їх поділили між собою.

Але була там триголова статуя, із трьома головами на одному тулубі, яку називали «Триглавом». Цю забрав сам, знищив її тулуб, а три разом сполучені голови забрав як трофей зі собою і вислав відтак до Риму іменно, щоб апостольському панові і всьому костела показати те, що він довершив серед народу, будуючи і винищуючи.

Три інші контини зазнавали меншої пошани і мали менше прикрас. Були там лавки і столи вокруг побудовані, де вони відбували свої зібрання і наради.

Туди вони збиралися чи то бенкетувати, чи забавлятися, чи полагоджувати поважні вирішення. В означені дні й години вони сходилися до цих домів.

Крім того, стояв там могутній дуб, а під ним пливло наймиліше джерело, про яке простолюддя вважало, що в них перебуває Божество, цінували їх як святі й оточували великою пошаною.

Коли єпископ після розруйнування контин, хотів зрубати також цього дуба, народ просив його, щоб він цього не робив. Вони впевняли, що на майбутнє вони не будуть відправляти в цьому місці ніяких релігійних обрядів, а тільки бувати там задля тіні й приємности. У тому немає ніякого гріха, та що вони воліли б врятувати це місце, ніж бути ним врятовані. Одержавши їх обіцянки, сказав єпископ: «Я успокоївся щодо дерева, але мусите припинити живі ворожіння вашої долі, бо християнам не вільно ворожити із лету птах чи як інакше».

«Іменно вони мали дивної величини коня, добре годованого, вороної краски і надзвичайно швидкого. Його не запрягали цілий рік і він був таким святим, що не стерпів би ніякого їздця і мав одного із чотирьох священників як свого дбайливого опікуна».

Тут прощаємося з текстом, який далі подає докладний опис ворожіння із рухів серед списів священного коня, подібний в основі до тих, що ми їх стрічали в попередніх джерелах.

...Ці прекрасні святині нищили варвари із Заходу... Як засвідчують наші джерела всі ці святині були спалені християнами.

Тут доводиться відмітити чи не найсмійніший і найбільше жалюгідний елемент християнської пропаганди. Отже пише Саксонець байочку, як із горючої святині вискочив сам Чорт у подобі звіряти і щез на очах всіх. Якщо цей Чорт мав таку силу, щоб щезати, коли йому треба, то чому ж він не щез у святині, себто у своїй святині Чорта. А вибіг надвір, щоб показатися і потвердити триумф... християнської пропаганди. От дивіться був там сам Чорт і його прогнали. Зовсім незрозуміле, чому він боявся вогню, що його так припекли вогнем. Вогнем і мечем нищили християни не Чорта, але високу і мудру старовинну віру та цілі народи, які винищували чи уярмлювали разом із прогнанням оцього Чорта. Пишемо його з великої букви, бо це ж мала б бути теж метафізична істота.

Очевидно існували школи і традиція цього високого мистецтва будови святинь, які викликали високий подив тих варварів, які ці святині дощенту розруйнували. Існували теж школи теології для стилю символічного зображення Божества, як наприклад Чотиригодового чи Тригодового в Арконі і Штетині. Християнські зображення Христа в пізніших століттях як Триобличного носить, на мою думку, відбитку цієї старої школи. Самою ж концепцією Триєдності зможемо займатися аж у завансовій стадії дослідів цієї теми, а саме теми старовинних дохристиянських релігійних і містично-метафізичних концепцій Троїстости. Тут відмічуємо тільки наявність доказового матеріалу в нашій святині у Штетині. Сюди належить теж питання чи можливо зберігся отой «трофей», що його вислав єпископ Оттон папі римському.

Бачимо теж в нашому джерелі картину одного з обрядів, а саме річного всенароднього празника чи свята в день закінчення плодозборів. (Чи не з початком серпня, на закінчення старовинного літа).

Свято всенародне. Триває цілий день. Головна жертва це величезного розміру коловай, що його споживає ціла громада, як символ і дійсність її релігійно-національної спільноти, як її всенародне причастя. Я звернув вже у вступі увагу на те, що одну зі складових частин цього Богослуження бачимо збережену і зображену в народних обрядах України. Це побажання, щоб коловай був на другий рік ще більший, а разом із тим сам плодозбір і добростан цілого народу чи роду. Це один із численних доказів факту релігійної спільноти на терені цілого поселення братніх слов'янських племен і народів. Ця спільнота, як я згадав, не була обов'язково єдиноформна чи устійнена згори, але вона впливала із традиційної спільноти.

Мішали нас греки із скитами і всі землі на північ від берегів Синього моря – Руського моря, називали «Скитією». Називали «скитами» ще Лев Диякон воїнів Святослава та й усю тодішню Русь, хоч знав він назву «гой Рос», як я це доказав у моїх працях про Святослава. Отже, ще й північні води старої Руси звалися скитськими. А тут ще й на додаток помішання – Адам Бременський виразно мішає нас із греками, хоч бувало, що жили й греки у славному Києві.

згадує він про Сварожичів. За цією хронікою, Дажбог це також Сварожич, себто син Сварога. Але розгляд цієї хроніки може бути предметом дальших дослідів, які мусили бути підготовані моїми попередніми працями відносно старослов'янської і староукраїнської віри.

Будемо займатися преулюбленими Синами Сварога, однієї крові із ним та із нами, онуками Дажбога Сварожича.

Бібліографія

Предмет наших дослідів в'яжеться нерозривно з історією північно-західної Слов'янщини. Острів лужицької культури чудом зберігся серед заливу германської експансії і з природи речі мусив бути обнятий моїми дослідями, головню мови із виразними слідами цікавих чи навіть єдинозбережених архаїзмів.

Усі ці дбайливі досліді тільки зміцнили мою тезу про основну релігійнокультурну єдність праслов'янщини і старослов'янської доби поодиноких племен і народів, навіть у пізнішій добі їх спеціалізованого розвитку. Однак, розміри праці дозволили мені зосередитися головню на центральній проблемі праслов'янських Божеств. Тому величезну кількість опанованого матеріалу довелося залишити без обговорення. Цей матеріал можливо буде використаний у дальших студіях над фольклором та історичною етнографією старослов'янського світу.

Бібліографія предмету – величезна. Слід ствердити, що моя праця у її майже вичерпному джерельному обґрунтуванні була можливою тільки завдяки існуванню Британського Музею в Лондоні, до якого почуваю незмінний подив і вдячність.

Ті самі обмеження розміру змушують мене подати тільки найважливішу і найвужче спеціалізовану бібліографію предмету. Численні загальні праці я мусив поминути. Також мені видавалося зайвим наводити загальновідомі праці із цієї ділянки відомих і часто цитованих у бібліографіях праць у слов'янських мовах, як от – Булатова, Анічкова, Афанасієва, Антоновича, Грінченка, Костомарова, Потєбні, Срезневського, Фамінцина, Чубинського, Гільфердінга і численних інших. Бібліографія цих творів і джерельних матеріалів повторюється в усіх загального типу наукових студіях слов'янської віри і фольклору.

Також було неможливим у цій праці увійти в детальну дискусію із пречисленими неправильними наświetленнями чи висновками у відношенні до предмету досліді.

Я вчинив це тільки в найконечніших випадках. Подана бібліографія, головню німецьких учених, вимагає, очевидно, дбайливого обговорення, а ще більше – їх твердження – дбайливої критичної аналізи. Але ж не забудьмо, що й важлива праця Томпсона (наведена в тексті), яка широко наświetлює процес завоювання і германізації північно-західної Слов'янщини з боку германської експансії, побудована в основному на критичному висвітленні самих же німецьких джерел.

В головному мені йшлося про ствердження відповідної методології предмету в дусі історичного об'єктивізму. Я подбав про важливий наголос саме на цю сторінку.

Поминаю теж у бібліографії джерельні твори прямо цитовані у тексті, щоб уникнути повторень.

1. Barthold, F. W., Geschichte von Rugen und Pommern, 1840.
2. Beyer, W. G., Die Hauptgottheiten der westwendischen, Volkerschaften, 1872.
3. Cerny, A., Mythische bytosce luziskych Serbov, Bautzen, 1893, 98
4. Eggert, O., Die Wendzuge Waldemars I, und Knuts VI. von Denmark nach Pommern und Mecklenburg, Stettin, 1927.
5. Fock, O., Rugen'sch-pommersche Geschichten aus sieben Jahrhunderten. I., Leipzig, 1861.
6. Frenzel, A. M., Dissertations tres de idolis Soraborum, Wittenberg, 1691.
7. Frenzel, W., Vilderhandbuch der Vorgeschichte der Ober-lausitz, Bautzen, 1929.
8. Giesebrecht, L., Wendische Geschichten aus den Jahren 789 bis 1182, Berlin, 1843.
9. Haag, G., Beitrage zur Quellenkritik der Lebensbeschreibungen des Bischofs Otto I. von Bamberg, 1878.
10. Haas, A., Arkona im Jahre 1168, Stettin, 1925.
11. Haas, A., Beitrage zur Kenntnis der rugenschen Burgwalle, 1910.
12. Haas, A., Slavische Kultstatte auf der Insel Rugen, 1918.
13. Hamann, C., Die Beziehungen Rugens zu Denmark von 1168 bis zum Aussterben der einheimischen rugischen Dynastie, 1325, 1933.
14. Jatzwauk, J., Wendische (Sorbische) Bibliographie, Leipzig, 1929.
15. Mticke, Wörterbuch der niederwendischen Sprache, 2 vols., 1926–28.
16. Von Sommerfeld, W., Geschichte der Germanisierung des Herzogstums Pommern oder Slavien bis zum Ablauf des 13-en Jahrhunderts, 1896.
17. Schumann, H., Die Kultur Pommerns in vorgeschichtlichen Zeit, Berlin, 1897
18. Strzygowski, J., Die altslawische Kunst. Ein Versuch ihres Nachweises, Augsburg, 1929.
19. Strzygowski, J., Early Church Art in Northern Europe with special references to timber construction and decoration London. 1928.
20. Wehrmann, M., Geschichte der Stadt Stettin, Stettin, 1911. Weber, L., Svantevit und Sein Heiligtum, 1931. Weber, L., Nachtragliches zu Svantevit, 1931. Weber, L., Zu Eleusis und Arkona, 1934. Wigger, F., Mecklenburgische Annalen bis zum Jahre 1966. Eine chronologisch geordnete Quellensammlung etc., 1869.
21. Wigger, F., über die neueste Kritik des Helmhold, 1877.

Про автора:

Володимир Шаян (1908 –1974), український філософ-релігієзнавець, санскритолог, дослідник слов'янського язичництва. Працював у Львівському університеті, був засновником УВАН (Української Вільної Академії Наук) в екзилі (Мюнхен), Директором української Бібліотеки ім. Тараса Шевченка в Лондоні.

Засновник руху Відродження української Рідної Віри, в 1943 р. створив Орден Лицарів Бога Сонця, обґрунтував історичні та теологічні засади слов'янського язичництва.

TRIGLAV

Religiozni pomen pri Slovanih

Zbornik prispevkov šeste mednarodne konference »Slovanska dediščina«

Uredil:

Matjaž Anžur

Oblikovanje naslovnice:

Bojana Čibej

Stavek in prelom:

ONZ Jutro

Izdalo in založilo:

Založništvo Jutro

© Matjaž Anžur in avtorji prispevkov

Natisnjeno v Sloveniji v nakladi 300 izvodov

Izid zbornika je omogočilo

TD Sokol I Tabor

Ljubljana

NAROČILA:

JUTRO d.o.o., Črnuška c. 3, p.p. 4986, 1001 Ljubljana

Tel. (01) 561-72-30, 031 521-195 • Faks (01) 561-72-35

E-pošta: Jutro@siol.net • www.jutro.si

ali

TD Sokol I Tabor – 041 334-876